
BEREK SÁNDOR

Cigányzenészek a két világhá ború között

Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete.

Cigányzenészek harca a két világhá ború közötti Magyarorszá gon

Szerkesztette: *Hajnáczy Tamás*

Gondolat Kiadó, Budapest, 2019, 354 oldal

A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. Cigányzenészek harca a két világhá ború közötti Magyarorszá gon című könyv há rom nagyob b rész ből áll. Az *Elő szóból* (Hajnáczy 2019, 9–14)¹ és a *Bevezetés. Cigányzenészek harca a két világhá ború közötti Magyarorszá gon* (15–69) című tanulmányokból, amelyeket Hajnáczy Tamás írt, továbbá egy hat rész re tagolódó, tematikusan csoportosított forrás gyűjteményből, (71–342) Hajnáczy Tamás válogatásában, aki a tanulmányok mellett a kötetet is szerkesztette.

Az Elő szó

Az *Elő szó* szempontokat nyújt a tárgyalt korszak értelmezéséhez, valamint bemutatja a kötet felépítését és a különböző típusokba sorolható forrásokat. „A Horthy-korszakban a hatalom nem alkotta meg központi cigánypolitikáját, ebből kifolyólag az úgynevezett „cigánykérdés” teljes mértékben az illetékes minisztériumok és a helyi hatóságok kezébe került”. (9)

Az alapfeladatok és a hatáskörök rendszerének következtében a Belügy-minisztérium, valamint a Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium lett meghatározó a cigánypolitika alakításában. Ezen belül az ún. kóborcigányokkal a rendészeti, míg a telepeken élő cigányokkal szemben a közegészségügyi meg-

¹ HAJNÁ CZKY Tamás, szerk. (2019): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. Cigányzenészek harca a két világhá ború közötti Magyarorszá gon*. Gondolat Kiadó, Bp., 9. (Ismertetésünkben csak az idézett mű oldalszá maira hivatkozunk zárójelben.)

közelítés volt jellemző. (uo.) A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete viszont nem illeszkedett ebbe az általános képbe. Ezt a szervezetet ugyanis támogatta, érdekeiket pedig megvédte a Belügyminisztérium és a főváros vezetése. (10)

A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületéről való ismereteink szórványosak, mivel nem maradtak fenn róla levéltári források, viszont a sajtóforrások, a napilapokban és a közlönyökben megjelent cikkek, rendeletek és jegyzőkönyvek lehetőséget adnak az egyesület múltjának a feltárására. (11) Ezek közül különösen fontosnak bizonyultak a szervezet újságjai, a *Magyar Cigányzenészek Lapja* és a *Magyar Cigányzene*, mivel ezekben közölték a közgyűlések jegyzőkönyveit, és a meghatározó személyiségek írásai, állásfoglalásai is itt jelentek meg. (11–12)

A tanulmányok

A Bevezetés. Cigányzenészek harca a két világháború közötti Magyarországon című hosszabb tanulmány az egyesület történetét mutatja be nyolc nagyobb egységben, a fontosabb eseményekhez és a cigányzenészek világát döntően befolyásoló intézményekhez kapcsolódva.

A Cigányzenész csak cigány zenész lehet. Az MCOE létrehozása és az alapszabályának módosítása című részben Hajnáczy Tamás az alapítás körülményeit vizsgálta meg. „A cigányzenészek az 1918-ban megszűnt Magyar Népzene-szek Országos Egyesületéből léptek be az Országos Magyar Zenészsövetségbe a Népzene-szek tagozataként, melyből rövidesen kiszálltak, hogy megalkíthassák saját szervezetüket, a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületét.” (17) Az 1923 márciusában tartott közgyűlésük megfogalmazta és az alapszabályzatában rögzítette azt a vágyukat, hogy az országban csak azok a cigányzenészek végezhetnek zenei tevékenységet, akik tagjai az egyesületnek. Ezt az alapszabályzatot a Belügyminisztérium jóváhagyta, az országos főkapitány pedig 1924-ben körrendeletben megerősítette. (17–19)

Az alapszabály meghatározta az egyesület felépítését, működésének módját, tagjainak jogait és kötelezettségeit, rendelkezett a feloszlatajáról, amennyiben letérne nemzeti és keresztény alapjairól, az egyesület nyelvét, amely a magyar volt, valamint felsorolta az egyesület céljait. Leírták jövőbeni ter-

veiket is, így azt, hogy nyugdíjalapot hoznak létre, segítséget nyújtanak bal-
eset és betegség esetén, hozzájárulnak a tagok és a hozzátartozóik temetési
költségeihez, állást közvetítenek, hivatalos lapot indítanak, ünnepeket és
hangversenyeket rendeznek, továbbá helyi csoportokat hoznak létre a köz-
ponti egyesület mintájára. (19–22) Ezekből a helyi csoportokból 1926-ra
negyven alakult meg, de csak harminc fizetett be tagdíjat az alapszabálynak
megfelelően a központi szervezetnek. A vidéki városokban és Budapesten
összesen 5.277 tagjuk volt. (22–23)

A *Cigányzenészek harca külföldiek és kontárok ellen. A Belügyminisztérium
137.000/1926. sz. körrendelete* című rész a cigányzenészek megélhetési gond-
jait mutatja be. A nehézségeket egyrészt a paraszti műkedvelő, döntően
fúvós zenekarok jelentették, amelyek tagjainak nem a zenélés volt a fő fog-
lalkozásuk, egyetlen pénzkereseti lehetőségük, másrészt a városi kávéhá-
zakban teret hódító jazz zene. Erre a helyzetre próbált megoldást kínálni a
belügyminiszteri körrendelet, amely a külföldi zenészeknek nem adott mű-
ködési engedélyt. (24–29)

A harmadik rész – *Cigányzenészek harca a hazai jazz zenekarok ellen. A fővá-
ros pártfogásában és a Bihari-zeneiskola megalapítása* – a jazz zene által okozott
anyagi nehézségek elhárítására tett további kísérleteket tárgyalja. A cigány-
zenészek 1927-ben összehívott közgyűlése kérelmet fogalmazott meg a bel-
ügyminiszternek, hogy rendeletben tiltsák be, vagy szorítsák korlátok közé
a jazz együttesek működését Magyarországon. 1928-ban a budapesti Szín-
ügyi Bizottsághoz fordultak hasonló tartamú beadvánnyal, viszont ez a kér-
vény csak a főváros által bérelt vagy fenntartott intézményekre vonatkozott.
A Színügyi Bizottság a Belügyminisztériummal ellentétben támogatásáról
biztosította őket. (31–35)

Az egyesület 1929-ben egy új megoldással állt elő, tagjai számára a to-
vábbképzés, az új generáció számára pedig zeneiskola elindítását ígerte. A
Zeneakadémiával, illetve a zeneiskolákkal való együttműködésre vonatko-
zó elképzelések és próbálkozások eredménytelensége után 1929 szeptembe-
rben megnyitották az önálló Bihari János Zeneiskolát, ahol a felnőttek és a
gyerekek egyaránt oktatásban részesülhettek heti egy-két órában, tandíj
ellenében. (35–38)

A *Belső harcok, kiélesedő frakciók, ellenszervezet. Az MCOE széthullása és a helyi
csoportok feloszlata* című rész a szervezet fenntartásának, működtetésének

problémáit veszi sorra az 1930-as évek elején. A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete 1930 májusában megszervezte a magyar nóta ünnepét, amelynek a bevételét a cigányzenész iskolára és Radics Béla primás síremlékére akarták fordítani. Az esemény súlyos belső ellentéteket hozott a felszínre, az egyesületen belül két tábor jött létre. Az indulatok megfékezésére 1930 augusztusában a Belügyminisztérium rendkívüli közgyűlést hívott össze, amely leváltotta Bura Károly elnököt, akit viszont a Magyar Zenészek Országos Önképző és Betegsegélyező Egyesületének alapító közgyűlése elnöknek választott meg néhány hónappal később.

Az új egyesület célja a cigányzenészek nyugdíjban részesítése és betegség vagy munkanélküliség esetén való segélyezése lett. „A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete az 1930-as évek első felében már szembevetően vesztett érdekérvényesítő képességéből, a belső feszültségek, a behajthatatlan tagdíjak, a helyi csoportok megszűnése mindinkább a szervezet végét jelentették.” (43) A Belügyminisztérium 1933-ban feloszlatta az egyesületet, többek között azzal az indoklással, hogy alapszabályszerű működést már hosszabb ideje nem fejtenek ki. (uo.) 1934-ben módosították a 137.000/1926. sz. BM körrendeletet is. Eszerint a cigányzenészek működési engedélyének kiadásához nem szükséges semmilyen egyesületi tagság igazolása. Ehhez elegendő ezentúl a zenekar cigányprimásának és két működési engedéllyel rendelkező cigányzenésznek az írásbeli nyilatkozata. (44)

A Sztrájkoló és sztrájk törő primások. Cigányzenészek harca a Magyar Rádióval című rész az 1930-as évek közepének történéseit mutatja be. „A cigányprimások Magyar Imrének, az MCOE utolsó elnökének kezdeményezésére 1934 februárjában összegyűltek, hogy sérelmeik orvoslása végett követeléseiket megfogalmazzák, és átadják a Magyar Rádiónak.” (45)

Úgy döntöttek, ha ezeket nem teljesítik, akkor megtagadják a stúdió- és a kávéházi közvetítéseket. Az ellentéteket a Magyar Rádió megváltozott műsorpolitikája, előírásai és ezzel összefüggésben lévő belső szervezeti, személyi döntései okozták. Magyar helyét a tiltakozó cigányzenészek között Bura Károly vette át, aki egyúttal megalapította a Budapesti Cigányzenészek Egyesületét. (uo.) A cigányzenészek két csoportra szakadtak, Bura, illetve Magyar vezetésével. Bura elutasította, Magyar pedig elfogadta a Rádió új elvárásait. A konfliktus megegyezéssel végződött, mindkét fél, a cigányzenészek és különösen a Rádió, engedett a követeléseiből.

A *Ötszáz éves jubileum. Díszelőadás, cigányzenész olimpiász, gypsyológiai világtalálkozó* című rész több eseményt sűrít magába. 1935-ben a cigányzenészek megalakították a Magyar Cigányzenészek Országos Szövetségét, alapszabályukat a belügyminiszter jóváhagyta. (48) 1936-ban az MCOSZ elhatározta a cigányság magyarországi letelepedésének országos megünneplését. 1937. május 6-án, az 500. évfordulón magyar nótákat játszanak, térzenét és szerenádokat adnak, előbbit a Himnusszal, az utóbbit a Magyar Hiszekeggyel kezdik, és mindkettőt a Rákóczi indulóval zárják. (51–52) A rendezvények közé tartozott még egy díszelőadás Budapesten, hagyományos cigány lakodalom és keresztelő, cigányzenész verseny és gypsyológiai világtalálkozó, amely végül elmaradt. (52–54)

A *„Kiscigányok” harca a prímásokkal. Szociális kérdés napirenden, hatósági biztos kirendelése* című rész a cigányzenészek szociális nehézségeit tekinti át. E kérdésben a cigányzenészek két csoportra szakadtak: prímásokra és zenekari tagokra. Az utóbbiak voltak a „kiscigányok”, akik mozgalmat szerveztek a prímások ellen Korényi Béla brácsással az élükön. Korényit 1938-ban megválasztották az MCOSZ elnökének. (56) A belső ellentétek nem szűntek meg, ezért a polgármester hatósági biztost rendelt ki a szövetséghez még ugyanabban az évben. (58)

Az *Összegzésben* Hajnáczy egy táblázatban foglalta össze az 1920-as és az 1930-as években a cigányzenészek világát átjáró külső és belső ellentétek rendszerét. A két világháború közti időszakban ebből a szempontból hat periódus különböztethető meg, a szemben álló felek változásai, az ellentétek típusai, okai és a hatóságok beavatkozásainak jellege alapján. (60)

A forrásgyűjtemény

A forrásgyűjtemény tematikus csoportjai – kronologikusan elrendezve, a megjelenés időpontjával, illetve pontos hivatkozással ellátva – adják közre a különféle forrásanyagokat. (12)

Ennek első része a *Harc. „...olyan a jazz-band mint a járóány, küzdeni kell el-lene...”* címet kapta. (71–163) Ezek a források a cigányzenészek társadalmi helyzetét, szociális helyzetük változásait, a zenei élet további résztvevőihöz

fűződő viszonyukat, valamint a megélhetéssel kapcsolatos nehézségeiket és konfliktusaikat mutatják be.

A második rész (*Rendeletek. „...hatósági védelmet a nemzeti ízlést rontó idegen és kontár invázióval szemben...”*) a cigányzenészeket és a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületét érintő engedélyeket, rendeleteket, szabályozásokat, alapszabályzatokat, zenei érdekcsoportokkal kötött megállapodásokat, szerződéseket adja közre. (165–206)

A harmadik rész (*Közgyűlések. „...a szavak órája elmúlt, itt már sürgősen kell cselekedni...”*) a közgyűlések jegyzőkönyveit tartalmazza. (207–268)

A negyedik, *Zeneiskola. „...a cigányság a mai viszonyok között csak úgy boldogulhat, ha tanul...”* című rész forrásai a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének zeneiskolája, a Bihari János Zeneiskola megalapítását és működését, az oktatás céljait, az oktatott zenekultúra ismereteinek típusait és jellegét taglalják. (269–288)

Az ötödik rész (*Nótaünnep. „...jótékony kezemet kővel és sárral dobálták meg...”*) egy eseményt és az ehhez kapcsolódó összeütközéseket, belső személyi ellentéteket jeleníti meg. (289–326)

Végül a hatodik, *Jubileum. „...a cigányzenészség ünnepélyes hitvallása lesz az őt befogadó magyar haza iránt...”* című rész forrásai a cigányzenészeknek a cigányok magyarországi letelepedésének és a magyar cigányzene 500 éves évfordulójának tiszteletére 1937-ben szervezett országos méretű rendezvénysorozatának sajtóforrásait mutatják be, köztük a budapesti díszhangversennyel, az országos csárdásversennyel és a gypsyológiai világkongresszussal kapcsolatos anyagokat. (327–342)

E SZÁMUNK SZERZŐI:

BEREK SÁNDOR – *szociológus, kulturális antropológus*

FEKETE CSABA – *református lelkész, könyvtáros, egyházzene-kutató*

KMECZKÓ SZILÁRD – *filozófus, tudománytörténész*

MOLNÁR-TAMUS VIKTÓRIA – *neveléskutató*

OLÁH RÓBERT – *régikönyves, könyvkutató*

TÁMBA RENÁTÓ – *nevelésszociológus*